

KÜRESEL İŞ AHLÂKI BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) SÖZ VE UYGULAMALARI

Araştırma Makalesi

Yusuf Oktan*

Makale Geliş: 13.11.2021

Makale Kabul: 14.12.2021

Öz

Global dünyada kültürel etkileşim ve küresel organizasyonlar iş alanında büyük faaliyetlere vesile olmaktadır. Ancak bu durum iş, işveren ve işçi özelinde haksız rekabet, ayrımcılık, mobbing, rüşvet, nepotizm ve yolsuzluk gibi menfi durumları beraberinde getirmiştir. Özellikle son elli yılda sosyalizmin güçlenmesi ve liberalizmin gerilemesiyle batıda iş ahlâkı tartışma konusu haline gelmiştir. Bu bağlamda Avrupa İş Etiği ağı kurulmuş, Amerika'da iş ve işçi konusunda birçok haklar gündeme getirilmiştir. Batı merkezli iş dünyasının ancak 20. asırda uygulamaya çalıştığı önlemleri aslında Hz. Peygamber'in toplumsal hayata yönelik söz ve uygulamalarında görmek mümkündür. Nitekim Hz. Peygamber'in insanlığa sunduğu genel ahlâki ilkeler içerisinde iş ahlakıyla ilintili olan prensipler yadsınamayacak kadar fazladır. Genel ahlak prensipleriyle de bağlantılı olan iş ve işçiyle ilgili rivayetler incelendiğinde Hz. Peygamber'in bu alanda kapsayıcı bir sistem kurmayı hedeflediği anlaşılmaktadır. Buna göre çalışma; günümüz iş ahlâkının kendi bünyesi içinde iş, işveren ve işçi özelinde savunduğu ilkeleri tarihsel gelişim süreciyle irdeleyerek sunmaktadır. Batı eksenli sunulan iş

* Dr., Öğret. Gör., Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Yalova, Türkiye, e-mail: oktanyusuf@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9196-8919.

Atıf için; Oktan, Yusuf. "Küresel İş Ahlâkı Bağlamında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Söz ve Uygulamaları". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 7, sy. 2 (2021): 369-402. DOI: <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2021.7.2.04>

Copyright © 2021. Telif hakkı yazar(lar) tarafından YDUİSTEM'e devredilmiştir. Bu makale, Creative Commons Atıf Lisansının (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir.

ahlâkı prensiplerinin Hz. Peygamber'in genel söz ve uygulamalarındaki mevcudiyetini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İş, Ahlâk, Sünnet, Ekonomi.

The Words and Practices of the Prophet (Pbuh) in the Context of Business Ethics

Abstract

In the global world, cultural interaction and global organizations lead to great activities in the field of business. However, this situation has brought with it negative situations such as unfair competition, discrimination, mobbing, bribery, nepotism and corruption in the job, employer and worker. Especially in the last fifty years, with the strengthening of socialism and the decline of liberalism, business ethics has become a matter of debate in the West. In this context, the European Business Ethics network was established, and many rights regarding work and workers were brought to the agenda in the United States. It is possible to see the aforementioned measures that the business world tried to implement only in the 20th century, in the words and practices of the Prophet towards social life. As a matter of fact, among the general moral principles that the Prophet Muhammad (Pbuh) presented to humanity, the principles related to business ethics are too many to be denied. The narrations about work and worker, which are also related to general moral principles, show that the Prophet Muhammad aimed to establish an inclusive system on this issue. According to this study; It aims to present the principles that today's business ethics defends within its own body, in terms of business, employer and employee, by examining it with the historical development process. It aims to reveal the existence of the business ethics principles presented on the western axis in the general words and practices of the Prophet.

Keywords: Hadith, Business, Morality, Economy, Sunnah.

GİRİŞ

Günümüz global dünyasında kültürel etkileşimler ve küresel organizasyonlar iş alanında büyük faaliyetlere vesile olduğu

gibi yolsuzluk, adam kayırma, rüşvet gibi menfi durumların yayılmasına da sebep olabilmektedir. Bu durum işveren-çalışan özelinde iş ahlâkını gündeme getirmiştir. Kapitalizmin 20. asrın başlarında yükselmesi buna karşın sosyalist alternatifler, iş ahlâkı üzerine tartışmaları alevlendirmiştir. Günümüz modern iş dünyasına bakıldığında haksız rekabet, ayrımcılık, mobbing, rüşvet, nepotizm ve yolsuzluğun engellenmesi hedeflenmiş, müşteri ve personelin aldatılmaması, şahıslara fiziksel ve cinsel tacizin engellenmesi, çalışma ortamında adalet, doğruluk ve dürüstlüğün sağlanması gibi iş ahlâkının evrensel ilkeleri tatbik edilmeye çalışılmıştır.

20. asrın ilk yarısında vuku bulan 2. Dünya Savaşı sonrasında ekonomiler büyümüş, refah artmıştır. İnternetin ortaya çıkışı, ulaşım şartlarının iyileştirilmesi ve verilerin kısa zamanda nakledilmesi birçok uluslararası şirketin kurulmasına vesile olmuştur. Kurumsallaşan şirketler üretimi her alana yaymış ve üretimin sürekliliği işçiler üzerinden mümkün olmuştur. Ancak üretimin bel kemiği insan faktörü, çalışma hayatında bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Modern iş dünyasının muhtelif sektörlerde çalışan-işveren zemininde hakkaniyetli ve insafli tavrın gereksinimi iş ahlâkı konusunu gündeme getirmektedir.

Güçlenen sosyalizm ve gerileyen liberalizm neticesinde batı ülkelerinde iş ahlâkı konusu tartışılmaya başlanmıştır. 1960'lı yıllara kadar kapitalist düzenin sorgulandığı Amerika, muhtelif pek çok evreden geçmiş, tazminat hakkı, kadın ve çocuk işçilerin çalışma durumları gibi pek çok konu tartışma başlıklarını oluşturmuştur. 1987 yılında Avrupa İş Etiği ağının kurulması iş ahlâkının küresel bir önem kazanmasına sebep olmuştur.

Günümüz dünyasının ayrımcılık, mobbing, haksız rekabet, rüşvet, nepotizm, yolsuzluk gibi iş sahasında karşılaşılan menfi davranışlara son elli senede yoğunlaştığı görülmektedir. Bununla beraber Kur'ân'ın genel ve çalışmaya yönelik özel emir, teşvik ve ahlâkî prensipleriyle Hz. Peygamber'in konuyla ilgili buyrukları, İslam'ın bu mevzuya esaslı bir şekilde yaklaştığını göstermektedir. Buna göre makale; globalleşen dünyada küresel iş ahlâkını ile tarihini ele alacak ve bu meselede Hz. Peygamber'in söz ve buyruklarını ortaya koymaya çalışacaktır.¹

1. ETİK, AHLÂK, İŞ AHLÂKI KAVRAMLARI VE KAPSAMI

Etik terimi, "Ahlâkî kuralları somut sorunlara uygulama faaliyeti" olarak tanımlanmıştır.² Bir topluluk tarafından uygulanan adetleri, görgü kurallarını, sosyal adaleti ve erdemleri ifade eden etik teriminin, İslami bakış açısına göre yüksek kaliteli bir yaşamın elde edilmesi için bireyler tarafından gerçekleştirilen tavır, nitelik ve eylemleri belirten davranışlar olduğu ifade edilmiştir.³ İş etiği ise çalışanların davranış ve eylemlerini denetleyen, bir kuruluş tarafından belirlenen, ilkelere uymalarını sağlamak için dikte edilen davranış

¹ İş ahlakı konusunda yapılan ve bu makale hazırlanırken de istifade edilen bazı çalışmalar için bkz. Berrak Kurtuluş, "İş Ahlâkı: Geçmişte ve Günümüzde", *Sosyal Siyaset Konferansları* 50 (2005): 737-759; Abbas, J. Ali "Islamic Work Ethic: A Critical Review", *Cross Cultural Management: An International Journal* 15, sy. 1 (2008): 6; Saeed Hameed al-Dulaimi, "Fundamental Islamic Perspective of Work Ethics", *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 7, sy. 1 (2016): 63. Bu makale mezkûr çalışmalara ek olarak meseleyi hadisler bağlamında ele almayı hedeflemektedir.

² William A. Wines, "Toward an Understanding of Cross Culture Ethics: A Tentative Model", *Journal of Business Ethics* 11, sy. 11 (1992): 883.

³ Husin Wan ve Norhasniah Wan, "Work Ethics from the Islamic Perspective in Malaysia", *European Journal of Social Sciences* 29, sy.1 (2012): 3.

kurallarıdır.⁴ Ahlâkın değerlerle sıkı bir ilişkisi olduğu da zikredilmiştir. Buna göre değer ve eylem bağlamında ahlâk, görülmesi gereken bir olgu olup salt değer ve sırf eylem olmaktan uzaktır. Bu minvalde ahlâk, değer giydirilmiş eylem olarak da tanımlanmış, böylelikle sıradan eylemlerden ayrılmıştır.⁵

Ahlâk, İslami açıdan Batılı bakış açısından farklıdır. Batılı sosyologlara göre etik (ahlâk), iyiyi veya kötüyü belirlemek için nispeten bireysel bakış açısına bağlıdır. Ancak İslam'da ahlâkın kaynağı, insanlığa ilahi bir vahiy ileten dini kurumudur. Başka bir deyişle, Kur'ân ve Sünnet, İslam'da doğrudan ahlâkın kaynağı haline gelir. Böylece, tüm davranış biçimleri ve karakter özellikleri, iyilik ve kötülüklerini-doğru ve yanlışlıklarını, Kur'ân'ın onayı veya yasaklamasından alarak insanlık için en iyi örnek olarak sunulan⁶ Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarına dayanır.⁷

Toplumsal düzenin devamı için ahlâk, vazgeçilmez bir olgudur. Toplumda birçok insanın sorumluluk, yetişme biçimi, sosyal ortam ve baskı gibi muhtelif sebeplerden ahlâkî kurallara zorunlu olarak uyduğu görülmektedir. Bu nedenle sosyal ve kolektif bilincin yansımından ibaret olan ahlâk, insanî değerleri ön planda tutan bir yaşam biçimidir. Bununla beraber ahlâk, sosyal hayatın temel prensiplerini teşkil eden doğru ve yanlış davranış şekillerini ihtiva eder. Başlangıçta bireysel görünen ahlâk, hakikatte toplumsal bir öneme haizdir. Buna göre ahlâk,

⁴ Wan, "Work Ethics from the Islamic Perspective in Malaysia", 3.

⁵ Mustafa Aydın, "Değerler, İşlevleri ve Ahlak", *Eğitime Bakış Dergisi* 7, sy. 19 (2011): 44.

⁶ el-Ahzâb 33/21

⁷ Ahmad Shukri ve Musa Yusuf Owoyemi, "The Concept of Islamic Work Ethic: An Analysis of Some Salient Points in the Prophetic Tradition", *International Journal of Business and Social Science* 3, sy. 20 (2012): 117.

insanın öznel olarak inandığı belli kurallar değil, sosyal bir yaşam şeklidir.⁸

Din ve hukukla ilintili olan ahlâk, bunlara aykırı olan birçok şeye de karşıdır. Bununla beraber ahlâkın bunlarla örtüşmeyen tarafları da bulunmaktadır. Cinayet, hırsızlık, dolandırıcılık gibi eylemler hem dine hem de hukukî kurallara aykırıdır. Dinin yaptırım gücü ahiretle bağlantılı olurken hukukun; yasa, polis, zabıta gibi vasıtalarla mümkündür. Ahlâkın yaptırım gücü ise toplumun vicdanıyla ilgili olup ahlâklı davranışın övülmesi, kötü davranışın ise yerilmesi şeklindedir.⁹

Çalışmanın başlık kavramlarından iş ahlâkı ise çalışanın yaptığı işte sorumlu, hesap verebilir ve güvenilir olmasını gösteren kültürel bir değerdir. Bununla beraber bu durum belli bir mesleğe de indirgenmemelidir. İş ahlâkında beklenen normlar, hizmet ve endüstri sektörlerinde ve tepe çalışandan en alt sınıfa kadar bütün seviyelerde bulunması gereken bir özelliktir.¹⁰ İş ahlâkı genel anlamda işletmeler arasındaki ilişkileri, işletme yöneticileri ile çalışanları arasındaki ilişkileri, çalışanlarının kendi aralarındaki ilişkiler kapsamıyla kalmayıp işletme ile müşteri, tedarikçi, kamu yönetimleri, çevresel faktörler ve kredi kurumları, sendikalar, sivil toplum örgütleri gibi diğer kurumlar arasındaki ilişkileri de içermektedir.¹¹

⁸ Şevki Özgener, *İş Ahlakının Temelleri, Yöneltil Bir Yaklaşım* (Ankara: Nobel Yay., 2014), 10.

⁹ Uğur Gülfer, “*İşletmelerde İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk Olgusu: Kuram ve Bankacılık Sektöründe Uygulama: Konya Örneği*” (Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009), 5.

¹⁰ Aylın Ünal ve İhsan Taylan Çelik, “Çalışma Ahlakı Üzerine Kültürler Arası Bir Araştırma”, *İş Ahlakı Dergisi* 1, sy. 2 (2008): 41.

¹¹ Süleyman Özdemir, “Günümüz Türkiye’inde Akademik İş Ahlakı Çalışmalarına Genel Bakış”, *İşletmelerde İş Etiği* içinde, ed. Sabri Orman ve Zeki Parlak (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay., 2009), 307-308.

İş ahlâkına yönelik ilgi küresel gelişmeler ve kültürler arasındaki etkileşimin artmasıyla hızlanmıştır. Ancak iş ahlâkının kapsam ve sınırlarının keskin çizgilerle çizilmesi zor görünmektedir. Bununla beraber iş ahlâkında ortaya çıkan sorunların çözümüne evrensel yaklaşım geliştirmek de ayrı bir sorun teşkil edebilmektedir. Bundan dolayı iş hayatında karşılaşılan ahlâki sorunların çözümünde ortaya somut çareler konulabilmesi için kapsayıcı bakış açısına gereksinim duyulmaktadır.¹²

Günümüzde önemi her geçen gün artan iş ahlâkı, günlük hayatta olduğu kadar mesleki uygulamalarda da ahlâk konusunu her geçen gün ön plana çıkarmaktadır. Özellikle 20. asrın son çeyreğinde artan etkisiyle yapısal uyum konusundaki düzenlemeler, çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Ancak daha ahlâklı bir dünya için ahlâk dışı davranışların da yaygınlaşması bu konuda ayrı bir sorun ortaya çıkarmaktadır.¹³ Bununla beraber ahlâk ve iktisat ahlâkı, iş hayatını belli bir nizama sokmuş, böylece; iş, çalışma, meslek, etik ahlâkı gibi kavramlar hep bu çerçevede bulunmuştur. Buna göre iş ahlâkı ahlâki doğru ve yanlışları incelemekte, ahlâkî standartların işletme kurumları, davranışları ve politikaları üzerine nasıl tatbik edileceği konusuna eğilmektedir.¹⁴

Toplumların işe yönelik tutumları muhtelif olduğu gibi aynı toplumun çeşitli tabakaları arasında iş hususunda farklar ortaya çıkmaktadır. Zira çalışkanlık ve çalışmaya yönelik gösterilen

¹² Şevki Özgener, “İş Ahlakının Kurumsallaşmasında Üst Yönetim Kademesinin Rolü”, *İş Ahlakı Dergisi* 1, sy. 1 (2008): 35.

¹³ Taha Eğri ve Lütfi Sunar, “Türkiye’de İş Ahlakı Çalışmaları: Mevcut Durum ve Yönelimler”, *İş Ahlakı Dergisi* 3, sy. 5 (2010): 45.

¹⁴ Manuel G. Velasquez, *Business Ethics: Concepts and Cases* (New Jersey: Prentice-Hall, 1992), 16.

ehemmiyet Japonlar, Almanlar gibi bazı toplumlarda yüksekken, işten kaçma, tembellik gibi iş sahasında görülebilecek menfi davranışlar diğer bazı toplumlarda olağan özellikler olarak öne çıkmaktadır. Kültürel değerlerin taşıyıcısı ve aktarıcısı olan ailelerin mezkûr müspet ve menfi özellikleri gelecek nesillere aktardıkları görülmektedir. Bununla beraber toplumun bazı negatif özelliklerinin eğitim yoluyla düzeltilebilir olması ve bireylerin belli konularda eğilebilir olması göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur.¹⁵

İş ahlâkı müessesedeki çalışma ve uygulama standartlarını ortaya koyarak bir bakıma işletme kültürünü oluşturmaktadır. Tüm çalışanlar tarafından bilinmesi beklenen bu ilkelere uyulmaması durumunda cezai yaptırım söz konusu olmamakla birlikte bu durumun diğer çalışanlar tarafından hoş karşılanmayacağı da olasıdır. İş ahlâkı işletmedeki disiplini, kaliteyi ve verimliliği ve oluşabilecek etkiyi dikkate alır. Bundan dolayı bireylerin dakik, çalışkan, tutumlu dürüst olmaları gerekmektedir. İş ahlâkının uygulanageldiği toplumların genel olarak gelişmişlik düzeylerinin de yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum iş ahlâkının bireysel olduğu kadar kültürel bir olgu olduğunu göstermektedir.¹⁶

İş ahlâkında önemli bir alt kavram olan meslek ahlâkına da değinmekte yarar vardır. Buna göre meslek ahlâkı, herhangi bir mesleğin müntesiplerinin uyması gereken normları ifade etmektedir. Böylece mesleğin küresel ilke ve standartlarını ortaya koyan meslek ahlâkı, dünyanın her yerinde aynı meslek için yol gösterici bir özelliğe sahip olmaktadır. Meslek ahlâkında, mesleğin, icrasına layık kişiler

¹⁵ Bahar Emel, *Meslek Etiği* (Ankara: Detay Yay., 2014), 55.

¹⁶ Çetin Bektaş, "İşletmelerde İş Ahlakı", *Business and Management Studies an International Journal* 3, sy. 3 (2015): 338.

tarafından icra edilerek onun önemine, şeref ve haysiyetine uygun olarak tatbik edilmesini gerektirir.¹⁷ İş ahlâkı hususunda belirtilen açıklamalar onun sosyal hayat içinde önemini göstermektedir.

2. İŞ AHLÂKININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Muhtemelen insanlık tarihi kadar eski olan iş ahlâkının, günümüzde olduğu kadar erken dönemlerde de gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Zira zamanımızda iş yaşamında aldatma, adaletsizlik, açgözlülük gibi uygulamalar M.Ö. 17. asırda Mezopotamya'nın Babil ülkesine dayanan Hamurabî yasalarında dahi zikredilmiştir. Dünyanın birçok yerinde haksız para kazanma iştahı olan insanlar olduğu gibi bu durumdan şikâyetçi olanlar da bulunmaktadır. Buna göre iş ahlâkı başta insanlığın, sonra muhtelif her toplumun gündeminde bulunması gereken bir olgudur.¹⁸ Hakkında pek çok görüş beyan edilen ahlâk konusu ekonomik faaliyetlerle ilintili olmuştur. Milatta önce başlayarak günümüze ulaşan süreçte çeşitli evrelerden geçen ekonomik faaliyetlere ahlâkın da yön verdiği iddia edilmiştir. İş ahlâkıyla ilgili olabilecek “Hiç ulaşamayacakmışsın ya da kaybetmeyecekmişsin gibi çalış” sözüyle Konfüçyüs'ün (ö. M.Ö. 478) bu konuda fikir beyan eden kişilerin başında geldiği¹⁹ ileri sürülmüştür.

İçinde bulunduğumuz asırda sosyalizmin güçlenmesi ve geleneksel liberalizmin zayıflaması neticesinde batı ülkelerinde iş ahlâkı konusu araştırılmaya başlanmıştır. Amerika tarihine bakıldığında devletin 1960'lı yıllara kadar kapitalist düzeni sorgulayan

¹⁷ Halil Zaim, *İş Hayatında Erdemli İnsan* (İstanbul: UTESAV Yay., 2012), 91.

¹⁸ Özdemir, “Günümüz Türkiye'sinde Akademik İş Ahlakı Çalışmalarına Genel Bakış”, 308-309.

¹⁹ Şükriye Burcu Kınran, “*İş Ahlakı ve Etik Değerlerin Türk İşletmeciliğindeki Yeri*” (Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006), 11.

birçok evreden geçtiği görülmektedir. Kadın ve çocuk işçilerin çalışma şartlarının düzeltilmesi, tazminat hakkı, adil olmayan fiyat artışı, içerik-reklam uygunluğu gibi pek çok konu tartışılmıştır. Bu süreç sonrasında konuyla ilgili özel bir daire kurulmuş, iş ahlâkı konusu üniversitelerin müfredatlarına eklenmiştir.²⁰ *Şirketlerin sosyal sorumluluğu* adı altında gündeme gelen iş ahlâkı, 1980 sonrası başta Amerika olmak üzere diğer birçok ülkede *iş ahlâkı-iş etiği* ismiyle anılır olmuştur. Konu hakkında Amerika'da ve gelişmiş pek çok ülkede konferanslar düzenlenmiş, iş ahlâkı konulu dergiler yayınlanmış, kitaplar kaleme alınmış, işletme fakülteleri başta olmak üzere muhtelif eğitim birimlerinde mezkûr konuda dersler konulmuştur.²¹

3. İSLAM'DA İŞ AHLÂKI

İslam, ticari faaliyetleri sadece ilahi bir çağrı olarak değil, aynı zamanda insanî yaşamın gerekli bir yönü, sosyal bir olgu ve psikolojik bir huzur kaynağı olarak görmüştür. Kur'ân, Müslümanlara fırsat buldukça ve buldukları yerlerde ısrarla çalışmalarını emretmektedir.²² Hz. Peygamber (s.a.s.) tüccarların sadece ahlâki olarak değil, aynı zamanda bir toplumun hayatta kalması ve gelişmesi için gerekli olan görevleri yerine getirmeleri gerektiğini ifade etmiştir.²³ Özellikle İslam'ın ilk günlerinden beri, Müslümanlar çalışma konusunda muhtelif bakış açıları sunmuşlar ve çalışma etiğinin özel kavramsallaştırmasını formüle etmişlerdir. Çalışma ahlâkını ve bu konuda arzu edilen davranışları dile getirmeleri, inançlarını pekiştirmiş

²⁰ Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Mahmut Arslan, *İş ve Meslek Ahlakı* (Ankara: Nobel Yay., 2001).

²¹ Suna Tevrüz, *İş Hayatında Etik* (İstanbul: Beta Yay., 2007), 4.

²² el-Bakara, 2/ 275; el-Cum'â, 62/10.

²³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce, *es-Sünen* (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "Ebvâbu't-ticârât", 1.

ve İslam'ın doğduğu Arabistan'da nadiren yaşanan sosyal ve ekonomik değişimleri hızlandırmıştır.²⁴ Devletleşme sürecinde önemli periyodu ifade eden Medine dönemine bakıldığında Hz. Peygamber'in ticarete büyük önem verdiği görülmektedir. 9/630'da Müslümanlar müşrikleri yenmiş ve Mekke'ye girmiştir. Böylece Müslümanlar Arap ticaret yolları üzerindeki kontrolünü sağlamış ve Hz. Peygamber tartışmasız lider olmuştur. Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidîn döneminde tüccarlara sınırsız destek verilmiştir. Böylece onlar da ticareti devletin refahı ve büyümesi için temel bir meslek olarak görmüştür.²⁵

661'de iktidarı eline alan Ümeyye Oğulları'nı (661-750) Abbasî yönetimi (750-1258) izlemiştir. Özellikle Ümeyye Oğulları dönemi İslam medeniyetinin ticaret ve ekonomik faaliyetlerinde bir dönüm noktası niteliğindedir. Devlet, ticaretin genişlemesi için bir araç haline gelmiştir. Zira başlangıçta İslam'a karşı muhalefette önderlik eden Ümeyye Oğulları, İslam'ın tebliğ öncesi önde gelen tüccar grubunu temsil etmiştir. Ümeyye Oğulları'nın iktidara yükselişi, Arap sosyal ve ekonomik ortamını dönüştürmüştür. Devletin topraklarını genişletmesi ve önemli ticari faaliyetler tüccar-savaşçı olarak yeni bir sosyal sınıf ortaya çıkarmıştır. Bu yapının üyeleri ticareti geliştirmek, ticaret yollarını korumak, tarım ve endüstrileri canlandırmakla gurur duymuşlardır. Mezkûr sınıf, ticari çıkarlarını sürdürme arayışlarında kısa bir süre içinde Arap dünyasını bütünleştirmeyi ve onu Asya, Avrupa ve Afrika arasında bir uluslararası ticaret merkezine dönüştürmeyi başarmıştır. Dikkat çekici bir şekilde, bu sınıf, Fars ve Bizans tecrübelerini ve bilgisini harmanlamayı ve nispeten yüksek

²⁴ Ali, "Islamic Work Ethic: A Critical Review", 6.

²⁵ Bernard Lewis, *Islam in History* (Chicago: Open Court, 1993), 97.

sofistike bir ticaret ve finans sistemi kurmayı başarmıştır.²⁶ Tüm bu olaylar esnasında İslâm ahlâkı sürecin önemli muharrirlerinden biri olmuştur. Böylece 8.-14. asırları arasında altın çağını yaşayan Müslüman toplumlarının bu durumunda İslâm ahlâkı da önemli bir rol üstlenmiştir.²⁷

İslam'ın yayılmaya başladığı hicrî 7. asırdan sonraki altı asır boyunca bilgi, ticaret, tarım ve çeşitli alanlarda muhtelif gelişmeler yaşanmış, çalışma ve üretime her alanda teşvik edilmiştir. Kur'ân ayetleri ve Hz. Peygamber'in emir ve buyrukları Müslümanlara iş ve aile işlerinin nizamında rehberlik etmiştir.²⁸ İslam'ın altın çağında Müslüman toplumun sistemli çalışmaları dikkat çekmektedir. Bu dönemde sanayi ve ticaret, büyük sosyal öneme sahip şirketler veya loncalar halinde örgütlenmiştir. Müslümanlar zanaatkarlık standardını muhafaza ederek el altından rekabeti önlemişlerdir. Dini ve ahlâki temellere dayalı üyelerine ve birbirlerine karşı görev duygusu aşılmiştir. Böylece dürüstlük ve ahlâkîlik, Müslüman zanaatkarların karakteristik özelliklerinden olmuş, karşılıklı yardımlaşma geleneği hüküm sürmüştür.²⁹

İslam'ın bu altın çağında çok saygın meslek örgütleri ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşlar, piyasada bir davranış standardı ve kabul edilen etik davranış belirlemede etkili olmuşlardır. Toplum, tüccarlara ve zanaatkarlara saygı ve hayranlıkla bakmıştır. Arap İslam düşüncesinde tüccarın ve ticaretin konumu, Hz. Peygamber'in "Doğru ve güvenilir

²⁶ Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Bryan Turner, *Weber and Islam* (London: Routledge & Kegan Paul, 1981).

²⁷ J.Ali Abbas, *Islamic Perspectives on Management and Organization* (Cheltenham: Edward Elgar Pub., 2005), 50.

²⁸ Abbas, "Islamic Work Ethic: A Critical Review", 8.

²⁹ Nejlâ Izeeddin, *The Arab World* (Chicago: Henry Regnery Pub., 1953), 30-31.

tüccar, Peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle birlikte³⁰ gibi sözlerine yansımıştır. Bununla beraber başlangıç aşamasında İslam, ticarete verdiği önemle kendisini ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi teşvik eden lider güç olarak konumlandırmıştır. Zira erken İslam düşünce ve uygulamasında ticaretin merkeziliği ve gerekliliği, hâkim kültürel normlardan farklı olduğu görülmektedir. Mamafih, İslam'ın ticaret ve çalışma vizyonu, yeni devletin temelini güçlendirmede çok önemli kabul edilen gerekli sosyal ve ekonomik koşulların derin bir anlayışına dayanmıştır. Zira Hz. Muhammed, ticaret yoluyla en yakın rakiplerine, yani ticareti kontrol eden Mekke'nin seçkinlerine karşı nihai zafer için sadece temel çalışmaları hazırlamanın gerekliliğini değil, aynı zamanda sosyal ve politik ağların oluşumunda da ticaretin gerekliliğini düşünmüştür. Bununla beraber erken İslam düşüncesinde ticaret; dini, siyasi, sosyal ve ekonomik hedefleri gerçekleştirmenin daha önemlisi manevi mesajını diğer bölgelere yaymanın bir aracı olarak görülmüştür. Böylece ekonomik faaliyetlere katkı ve katılım sadece ilahi bir çağrı olarak algılanmamış, aynı zamanda gelişen ve sağlıklı bir toplumun sürdürülebilirliğinin bir yolu olarak da kabul edilmiştir.³¹

İslam, hayata kapsayıcı olarak yaklaşmaktadır. Kur'an'da, Allah'ın, yeryüzünü insana boyun eğdirdiği ifade edilmiş, insanlığa yeryüzünde dilediğince dolaşabilme salahiyeti verilerek Allah'ın rızkindan yiyebileceği ifade edilmiştir.³² Mevdûdî (ö. 1399/1979) tarafından ana hatlarıyla belirtilen çalışma etiği arasında, ilk olarak, hem çalışana hem de işverene, sorumluluklarını düzgün bir şekilde

³⁰ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen* (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), "Ebvâbu'l-buyu", 4.

³¹ Ali, "Islamic Work Ethic: A Critical Review", 8.

³² el-Cum'â, 62/10.

yerine getirme yükümlülüğü hususunda eğitimin gerekliliği ifade edilmiştir.³³ Bununla beraber toplumda bulunan meslekleri yasal ve yasadışı olarak sınıflandırmak zorunludur. İş etiğinin doğası gereği evrensel olması gerekmektedir. Böylece din, renk, ırk veya etnik kökene bakılmaksızın herhangi bir toplum tarafından benimsenmesi beklenir. İslam barışa ve ünsiyete önem veren bir din olduğundan iş ahlâkının insan doğasına iyi bir şekilde dâhil edilmesi gerekir. İslam iş ahlâkı her işin düzgün bir şekilde yapılmasını sağlamanın önemini vurgulamaktadır. Bununla beraber Müslümanların hile, rüşvet, baskı ve manipüle etme gibi örgüt içinde çatışmalara yol açabilecek caiz olmayan eylemlerde bulunmalarını engellemede de önemli işlevleri bulunmaktadır.³⁴

İslam iş ahlâkı kavramının kökeni Kur'ân'da ve Hz. Peygamber'in öğretilerinde bulunmaktadır. Kur'ân, herkesin amellerine göre derecelerinin olduğu ifade etmektedir.³⁵ Kur'an, müminlere çalışmayı salık vererek insan için ancak çalıştığı karşılığının bulunduğunu ve bunu eksiksiz olarak elde edeceğini ifade etmektedir.³⁶ Bununla beraber Kur'ân, Müslümanlara mümkün olan her yerde ve azimle çalışmayı öğütlemiştir.³⁷ Kur'ân'ın belli bir konuda genel kaidesi birçok özel konuya hitap etmektedir. Kur'ân'ın insanlığa olan bazı hitaplarında da iş ahlâkı temelinde üretmeye ve çalışmaya teşvik ettiği anlaşılmaktadır. Kur'ân; iman ederek salih amel işleyip,

³³ Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Islamic Way of Life* (Karachi: Islamic Research Academy, 1967), 20, 105.

³⁴ Dulaimi, "Fundamental Islamic Perspective of Work Ethics", 63.

³⁵ el-En'âm, 6/132.

³⁶ en-Necm, 53/39.

³⁷ el-Bakara, 2/275.

birbirine hakkı ve sabrı tavsiye edenler dışındakilerin ziyanda olduğu,³⁸ bir işi bitiren bireyin diğer bir işe başlaması,³⁹ faydalı işlerde yarış halinde olunması,⁴⁰ tembellik yerine malları ve canlarıyla çalışmaları gerektiği⁴¹ gibi daha birçok ayetle⁴² çalışma hususunda teşvikte bulunmaktadır.⁴³

Malay ilim adamı Kamal Hassan, İslami iş ahlâkını şu şekilde beş sıralamıştır. İslam iş ahlâkında; çalışanlar, Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla toplumsal yükümlülükler için görevlerini yerine getirmek zorundadırlar. İnsani yaşantının tüm yönlerini ihtiva eden Allah'ın yeryüzündeki halifesini temsil eden güvenilirlik, iş hayatında öne çıkmaktadır. Müslüman, dini bir yükümlülük olarak görevini yerine getirmeli, bununla beraber ibadetlerini muntazam tatbik etmektedir. Motivasyon ödülü sadece dünyevi ödülle bağlantılı değildir, ahirette de verilir. Çalışanlar, kamu yararının korunmasında titizliğin ve verimliliğin yanı sıra adalete de bağlı kalmalıdır. İşveren-çalışan ilişkileri ırk, renk, dil ve mirasın ötesinde insani değere dayanmaktadır.⁴⁴

İslam'da çalışmanın ekonomik yönüne ek olarak ahlâki, psikolojik ve sosyal boyutları olduğu görülmektedir. Birey faydalı ve anlamlı çalışmalar ortaya koyarken başkalarına ve genel olarak topluma faydalı olmalıdır. Genel olarak, İslamî iş ahlâk ahlâkının çaba, rekabet,

³⁸ el-'Asr, 103/1-3.

³⁹ el-İnşirah, 94/7.

⁴⁰ Âl-i İmran, 3/114.

⁴¹ en-Nisa, 4/95.

⁴² Al-i İmran, 3/38; el-Enam, 6/132; el-Mâide, 5/5; en-Nisa, 4/95, 119; Fussilet, 41/46; Zümer, 39/41; İbrahim, 14/34; er-Rum, 30/41; el-Bakara, 2/205.

⁴³ Bu konu hakkında ayrıca bkz. Erol Ustaahmetoğlu, "Protestan İş Ahlakına Karşı İslam İş Ahlakı", *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 5, sy. 2 (2019): 235.

⁴⁴ Shukri ve Owoyemi, "The Concept of Islamic Work Ethic: An Analysis of Some Salient Points in the Prophetic Tradition", 118.

şeffaflık ve ahlâki açıdan sorumlu davranış gibi dört temel kavram üzerine kurulduğu zikredilmiştir.⁴⁵ Çaba, kendine ve topluma hizmet için gerekli bileşen olarak görülür. Bununla beraber üretken bir kişi, kendisi ve ailesi için makul yaşam standartları elde etmesine izin verirken, sosyal ve ekonomik sorunları en aza indirir. Önemli olan, İslam'da emeğin en üst düzeyde tutulmasıdır. İslam'da çaba, bilgi ve keşif ruhuyla bağlantılı halde sunulmuştur.⁴⁶

İslam tarihinde iş ahlâkına gösterilen ehemmiyet Müslüman Türk devletlerinde de görülmektedir. Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde de gücü korumanın, ilerlemenin ve hâkim olmanın bir yolu da iş ahlâkında gözetilen ilkelerin korunmasında bulunmuştur. Zira başta Selçuklu'da sonrasında ise Osmanlı Devleti'nde ticari faaliyetleri kontrol eden ahilik teşkilatı, bu devletlerin iş hayatında ahlâka ne derece kıymet verdiklerini göstermektedir. Bu alana verilen ihtimam Sultan Süleyman (ö. 974/1566) döneminde Hollanda büyükelçisinin, kralına yazdığı ve Osmanlı'yı zafer, savaşma kabiliyeti, sıkı çalışma, tutum, düzen ve disiplindeki durumunu methettiği ve kendi devleti hakkında da mezkur konularda ne durumda olduğunu anlattığı mektupta görülmektedir.⁴⁷ Bununla beraber iş ahlâkına verilen önemin kurumsal bir göstergesi mezkur devletlerdeki ahilik teşkilatlarında da en güzel şekilde görülmektedir.⁴⁸ Hiyerarşi bir

⁴⁵ Ali, "Islamic Work Ethic: A Critical Review", 13.

⁴⁶ Ali, "Islamic Work Ethic: A Critical Review", 13.

⁴⁷ Mehmen Kenan Şahin, "Dini Açıdan İş Ahlakı: İnancın İş Ahlakının Sürdürülebilirliğine Katkısı Üzerine", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14, sy. 2 (2010): 449- 450.

⁴⁸ İş ahlakı, ticaret ve Ahilik hakkındaki bağlantıyı ortaya koyan çalışmalar için bkz. Hacı Ömer Özden, "Ahilik ve İş Ahlakı" (Ahilik Uluslararası Sempozyumu "Kalite Merkezli Bir Yaşam" Bildiri Kitabı, 2011), 152-168; Nevzat Aydın, "Hz. Peygamber'in Sünnetinde Ahilik Değerler Sisteminin Temel Referansları" (Ahilik

düzensiz oluşmuş bu teşkilatta mensubu olanların meslek sahibi olabilmeleri için yamaklık, çıraklık, kalfalık ve ustalık gibi sıraları takip etmeleri zorunlu olan bir ilkedir. Ustalığa kadar devam eden bu öğrenim nizamında meslek hayatına hazırlanan müntesiplerin İslamî kural ve prensiplere göre en doğru şekilde yetişmeleri bu teşkilatın en önemli fonksiyonlarından biri addedilmiştir.⁴⁹

Ahiliğin kurallarında üç şeyin açık, üç şeyin ise kapalı olması tavsiyesinde bulunulmuştur. Açık olanlar; eli açıklık olup cömert, kapısı açık olup misafirperver olunması ve sofrası açık olup aç geleni tok yollanmaması şeklindedir. Kapalı olanlar ise; gözü kapalı olup kimsenin ayıbını görmemek ve kimseye kötü bakmamak, dili bağlı olup kimseye kötü söz söylememek ve beli bağlı olup kimsenin onuruna ve namusuna haddi aşmamak olarak dile getirilmiştir.⁵⁰ Ahilik teşkilatı kadınların iyi bir anne ve eş olmalarına ihtimam göstermiş, bunu ifade ederken de onların yapacakları işlerde dikkati elden bırakmamalarını salık vermiştir. Nitekim onlara *İşine dikkatli ol, aşına dikkatli ol, eşine dikkatli ol* diyerek tavsiyede bulunmuşlardır.⁵¹ Bu bilgiler Müslüman devletlerin hem ayet hem de çalışmanın ileri kısımlarında detaylı olarak sunulacak olan Hz. Peygamber'in konuyla alakalı söz ve uygulamalarını sosyal hayata güzel bir şekilde tatbik ettiklerini ve bu minvalde bazı kurumlar ihdas ettiklerini göstermektedir.

Uluslararası Sempozyumu “Kalite Merkezli Bir Yaşam” Bildiri Kitabı, 2011), 125-138.

⁴⁹ Ahmet Tabakoğlu, “Ahilik, Esnaf ve İş Ahlakı” (İGİAD İş Ahlakı Sempozyumu, İstanbul, 31 Mayıs 2008), 50-52.

⁵⁰ Cemal Anadol, *Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler* (Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yay., 1991), 62.

⁵¹ Neşet Çağatay, *Ahilik nedir?* (Ankara: TTK Yay., 1990), 46.

4. HADİSLERDE İŞ AHLÂKI

Hz. Muhammed (s.a.s.), Müslüman'ın amaçladığı disiplin ve bağlılığın sadece yapılan işte bulunduğunu ifade etmekle kalmamış aynı zamanda inanç ve çalışma arasında bir bağlantı kurarak Müslüman toplumu ekonomik ve politik olarak ayakta durabilen bir yapı olmaya yönlendirmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber, Allah'ın, ihsanı, yani bir işi güzel yapmayı her işte gerekli kıldığını, savaşta öldürmekte ya da hayvanı kesmekte dahi bu işlemlerin güzel bir şekilde yapılması gerektiğini ifade etmiştir.⁵² İşçiye ücretinin vaktinde ödenmesi, ücretin emeğe göre olması, el emeğinin öne çıkarılması, tekelliliğin yerilip, rüşvetin yasaklanması gibi beyanlar⁵³ İslam iş ahlâkında önemli ilkelere aittir. İslam iş ahlâkı diğer inançların iş etiğinden açık bir şekilde ayrılmıştır. İslam'ın temel kabullerinden biri çalışmanın topluma fayda açısından değerlendirilmesi ve bunda niyetin ölçüt olmasıdır.⁵⁴ Bu bağlamda Hz. Peygamber'in iş ahlâkı çerçevesinde beyan ettiği söz ve davranışlar birkaç başlık altında özetlenebilir: Bunlar;

1. Yapılan işi kaliteli yapmak: Hz. Peygamber Araplar arasında mevcut disiplinsiz ve gelişigüzel durumu belli bir nizama koymuş ve yapılan işin işlevselliğini ön plana çıkarmıştır. Hz. Peygamber'in yapılan işte disiplin ve adanmışlığı vurgulamış,

⁵² Ebû Bekir Abdullah İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef* (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 5: 455.

⁵³ Bu konu hakkındaki rivayetler için bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421), 1:284, 8:481, 12:321 Muhammed b. İsmail el- Buhârî, *es-Şahîh* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1407), "Kitâbu'l-buyu", 15; İbn Mâce, "er-Ruhûn", 5; Süleyman b. el-Eş'âs Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Alemiyye, 1430), "Kitâbu'l-buyû", 82, 84; Tirmizî, "Ebvâbu'l-menâkıb", 74.

⁵⁴ Seyyid Hüseyin Nasr, "Islamic Work Ethics", *Hamdard Islamicus* 7, sy. 4 (1984): 35.

bu durum sadece çalışmayla ilgili olmamış aynı zamanda inanç ve çalışma arasında bir bağ kurmuştur. Bu durum Allah'ın işini güzel yapanı seveceği şeklindeki ayet-i kerimeyle⁵⁵ tescil edilmiştir. Böylece Müslüman toplumun ekonomik ve siyasal anlamda yaşanabilir bir devlet olmasını sağlamıştır. Mezkûr açıklamalar özelinde Hz. Peygamber, Allah'ın, kulun yaptığı işi en iyi şekilde yapmasından memnun olduğu şeklindeki sözleri⁵⁶ yapılan işin Allah katındaki önemini ortaya koymuştur.

2. Yapılan işin ücretini adil biçimde vermek: Hz. Peygamber Müslümanlara adil olmalarını ve yapılan işte çalışanlara ücretlerini vermede acele etmelerini salık vermiştir. Zira bu konuda Hz. Peygamber, işçinin ücretini teri kurumadan önce verilmesi yönünde nasihatte bulunmuştur.⁵⁷ Başka bir rivâyette ise bir işçiyle anlaşıp, ondan istifade edip sonrasında ise ona hak ettiği ücreti vermeyen kişi Allah'ın hasım olduğu üç kişiden biri olarak sayılmıştır.⁵⁸ İşçinin hakkı hususunda rivâyetler o kadar fazladır ki hadis kitaplarında *Kitâbu'l-icâre* ismiyle müstakil bölümler konulmuş ve burada işçi-işveren arasındaki rivâyetler nakledilmiştir.⁵⁹
3. Kişinin kendi emeğinin öncelenmesi: İslam'da çalışma prensiplerinde emeğin vurgulandığı görülmektedir. Bununla beraber bireyin ortaya koyduğu emeğin ve bunun neticesinde hasıl olan neticenin kıymeti taltif edilmiştir. Hz. Peygamber:

⁵⁵ Âl-i İmrân, 3/148.

⁵⁶ Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsâf* (Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1415), 1: 75.

⁵⁷ İbn Mâce, "*Ebvâbu'r-ruhûn*", 5.

⁵⁸ Buhârî, "*Kitâbu'l-buyu'*", 10.

⁵⁹ Bu konu hakkında bkz. Buhârî, "*Kitâbü'l-icâre*", 1-22.

“Hiç kimse kendi eliyle kazandığından daha hayırlı bir rızık yememiştir” şeklinde buyurmuş, bu konuda Hz. Dâvûd’u örnek vererek onun ancak kendi el emeğiyle kazandığından yediğini söylemiştir.⁶⁰

4. Faydalı iş peşinde olmak: Hz. Peygamber Müslümanlara faydalı çalışmanın, başkalarına ve topluma fayda sağlayan amel olduğunu ifade etmiştir. Nitekim bir rivâyette: “Kulların Allah’a en sevgili olanı, insanlara en faydalı olandır” şeklinde buyrulmuştur.⁶¹ Yine farklı bir rivâyette de Hz. Peygamber yakın gelecekte karanlık geceler gibi birtakım fitnelerin ortalığı kaplayacağını söylemiş, olması muhtemel bir kaos ve kargaşa ortamında dahi insanlığı yararlı işler yapmakta acele etmeye yönlendirmiştir.⁶²
5. Zenginliğin sağlanması: İnsanlar farklı fitrat ve kapasitelerde yaratılmıştır. İslam’da ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi ahlâki ve meşru temellere dayanmalıdır. Zira Kur’ân’da “Ey İnananlar! Mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle yiyin, haram ile nefsinizi mahvetmeyin. Allah şüphesiz ki size merhamet eder.”⁶³ buyrulmuştur. Yine bu konuyla alakalı Hz. Peygamber İslam’da ancak iki kişiye gıpta edileceğini ifade ederek bunlardan birinin de Allah’ın kendisine

⁶⁰ Buhârî, “Kitâbu’l-buyû’”, 15.

⁶¹ Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebir* (Beyrut: Dâru Ammâr, 1405), 2: 106.

⁶² Müslim b. Haccac Ebû’l-Hasan, *Saḥîhu Müslim* (Beyrut: Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, ty.), 1: 110.

⁶³ en-Nîsâ, 4/29.

- verdiği malı hak yolunda harcıyıp tüketen kimse olduğunu belirtmiştir.⁶⁴
6. Rüşvetten sakınmak: Bir işin yapılması için araya farklı vesileler koymak İslam'da haram kılınmıştır. Kur'ân'ın sakındırdığı malların batıl bir sebepte kazanılması, istifade edilmesi ve belli bir kazanç için rüşvet verilmesi⁶⁵ hadislerde de nehy edilmiştir. Hz. Peygamber bu konuda: “Kim kardeşi için aracı olur, bunun karşılığında kendisine hediye takdim edilir de bunu kabul ederse faiz kapılarından büyük bir kapıyı aralamış olur” buyurmuştur.⁶⁶ Haksız bir menfaat elde etmede hediyeleşme hususunda vârid olan birçok rivâyet İslam'ın bu konudaki hassasiyetini göstermektedir.⁶⁷
7. Amel-Niyet bağlantısı: İslam iş ahlâkında önemli konulardan biri de yapılan amelin fayda sağlamasıdır. Bununla beraber İslam, çalışmanın topluma fayda sağlamasında niyet faktörünü de ön plana çıkarmaktadır. Topluma zarar veren bir faaliyet yüksek bir kazançla neticelense dahi caiz görülmemiştir. Hz. Peygamber amellerde niyetlerin rolünü: “Allah sizin bedenlerinize ve mallarınıza değil, ancak kalplerinize ve amellerinize bakar” sözüyle özetlemiştir.⁶⁸
8. Tekelciliğin yasaklanması: Tekelcilik bir malın yapım ve satımında serbest rekabet şartları ortadan kaldırılarak tek başına bir kişinin ya da kuruluşun elinde bulunması durumu olarak

⁶⁴ Buhârî, “Kitâbu'l-İlm”, 15.

⁶⁵ el-Bakara, 2/188.

⁶⁶ Ebû Dâvûd, Kitâbu'l-buyû', 84.

⁶⁷ Ebû Dâvûd, “Kitâbu'l-buyû'”, 82.; Tirmizî, “Ebvâbu'l-menâkıb”, 74.; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12: 321.

⁶⁸ Müslim, “Kitâbu'l-birr”, 10.; İbn Mâce, “Ebvâbu'z-zühd”, 10.

- tanımlanmıştır.⁶⁹ Haksız kazanç sağlamak Kur'ân'da birçok ayetle yasaklanmıştır.⁷⁰ Haksız yoldan kazanç sağlamayı yasaklayan âyetlerle dinin genel ahlâkî ilkeleri, ihtikâr yasağının da dolaylı yasaklayıcıları olarak kullanılır. Bu konu bağlamında Hz. Peygamber, toplumun yiyeceğinde tekellük yapanı Allah'ın iflas ya da hastalığa maruz kılacağını⁷¹ ve malını kırk gün stoklayan kişinin Allah'tan uzaklaştığı, Allah'ın da ondan uzaklaştığını ifade etmiştir.⁷²
9. Tamahkarlık: İslam'da açgözlülük ya da tamahkarlık sosyal ve ekonomik adalet için büyük bir sorun addedilir. Allah Kur'ân'da her canlının rızkını kendisinin üstlendiğini belirtmektedir.⁷³ İnsan fıtratının bir özelliği olan tamah hakkında Hz. Peygamber; insanın iki vadi dolusu malı olsa üçüncüsünü isteyeceğini, onun gözünü ancak toprağın doyuracağını buyurmuştur.⁷⁴ Yine Hz. Peygamber müminleri kanaat etmeye yönlendirerek onlara yeterli geçime sahip olan ve Allah'ın verdiklerine kanaat edenin kurtuluşa ereceğini bildirmektedir.⁷⁵
10. Cömertlik: İslam'da cömertlik fazilet addedilmiştir. Açgözlülük yerilirken cömertlik birçok yerde övülmüş ve ona teşvik edilmiştir. Ayette hayır olarak ne harcanırsa bunun çok daha fazlasının Allah'ın kuluna vereceği vadedilmiştir.⁷⁶ Abdullah b.

⁶⁹ İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lügatı* (İstanbul: Kubbealtı Yay., 2010), 1225.

⁷⁰ el-Bakara 2/188; en-Nisâ 4/161; el-A'râf 7/85

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1:284.

⁷² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 8:481.

⁷³ Ankebût, 29/60.

⁷⁴ Buhârî, "Kitâbu'r-riqâk", 10.

⁷⁵ Tirmizî, "Ebvâbu'z-zühd", 35.

⁷⁶ Bakara 2/272; Sebe, 34/39.

Mesûd'un (ö. 32/652-53) naklettiği merfû bir rivâyete göre ise Hz. Peygamber ashabına hitaben “Hanginize mirasçısının malı, kendi malından daha sevimlidir?” şeklinde soru sormuş, onlar ise mallarını sevdiklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Kişinin kendi malı (hayır yaparak) takdim ettiği, harcamayıp geriye bıraktığı ise mirasçının malıdır” diyerek açıklamada bulunmuştur.⁷⁷

11. Şeffaflık: İş ve çalışma, ahlâki temeller üzerine dayanmalıdır. Bu durumun topluma yayılması ve sürdürülebilmesinde şeffaflık prensibinin rolü büyüktür. Şeffaflık ticarî işlemlerde şüpheyi izale ederek piyasaya güven aşılır, böylelikle sorunların azaltılmasında önemli rol oynar. Şeffaflığın olmadığı yerde aldatma söz konusu olabilmektedir. Bu durum ise ayetin açık hükümleriyle yasak kılınmıştır.⁷⁸ Şeffaflığın önünde bir engel olan aldatma Hz. Peygamber'in ifadeleriyle de yasaklanmıştır. Bir gün Medine'de pazara giderek ticareti kontrol eden Hz. Peygamber, elini bir satıcının buğday yığınına elini daldırmış, alttaki hububatın nemli olması sebebiyle eli ıslanmıştır. Bunun sebebini sormuş, yağmurun yağdığı ve buğdayın ıslandığı şeklinde cevap almıştır. Bunun üzerine satıcıya: “Öyleyse insanların görmeleri için ıslak olan kısmı üste koyman gerekmez miydi?” şeklinde uyarıda bulunmuş, sonrasında ise “Aldatan bizden değildir” diyerek bu davranışın caiz olmadığını ifade etmiştir.⁷⁹

⁷⁷ Buhârî, “Kitâbu'r-riḳâk”, 12.

⁷⁸ el-Bakara, 2/9.

⁷⁹ Müslim, “Kîtâbu'l-Îmân”, 43.; İbn Mâce, “Ebvâbu'l-buyû”, 74.

12. İşbirliği: Dayanışmayı ve yardımlaşmayı ön plana çıkaran İslam, bireylerin birbirlerine yardım etmelerini teşvik eder. Kur’ân’da Müslümanlara bir ekip halinde çalışma teşvik edilerek Müminlerin erkeklerinin de kadınlarının da birbirlerinin velisi oldukları, iyiliğe teşvik edip kötülükten de sakındırdıkları zikredilmiştir.⁸⁰ İslam, Müslümanları tüm faaliyetlerde, özellikle ekonomik faaliyetlerde işbirliği yapmaya teşvik etmektedir. Ebû Hureyre’nin (ö. 58/678) naklettiği merfu‘ bir rivâyette Allah’ın, iki ortak birbirine ihanet etmedikçe onların üçüncüsü olacağını, ihanet ettiklerinde ise kendisinin aradan çıkacağı ifade edilmiştir.⁸¹
13. Doğruluk: İslam’da Müslümanların Allah’tan korkmaları ve doğrularla beraber olmaları emredilmiştir.⁸² Bu durum insanın sosyal ilişkilerini kapsadığı gibi şüphesiz iş hayatını da içine almaktadır. Bu minvalde Hz. Peygamber doğruluğun kişiyi iyiliğe, iyiliğin ise cennete götüreceğini, böylelikle kişinin Allah katında doğru sözlü yazılacağını müjdelerken, yalanı yermiş ve onun insanı kötülüğe ve böylelikle cehenneme götüreceğini bildirmiş, nihayetinde ise Allah katında yalancı yazılacağını beyan etmiştir.⁸³
14. İhsanın gözetilmesi: Bir işi en güzel şekilde yapmak, İyilik ve lütufta bulunmak anlamına gelen ihsan kavramı terim olarak kulun, Allah’ın kendisini gördüğü bilinciyle hareket etmesi

⁸⁰ et-Tevbe 9/71.

⁸¹ Ebû Dâvûd, “Kitâbu’l-buyu‘”, 28.

⁸² et-Tevbe 9/119.

⁸³ Buhârî, “Kitâbu’l-edeb”, 69.

anlamına gelmektedir.⁸⁴ Bu bağlamda Allah kuluna yeryüzünde nasibini unutmamasını, iyilikte bulunmasını, bozgunculuktan sakınmasını ve Allah'ın kendisine ihsanda bulunduğu gibi kulun da ihsan da bulunmasını emretmiştir.⁸⁵ Kur'ân'da işlerde aşırılıktan kaçınmak, kararlık ve cesaret gibi manalara da gelen ihsan kavramı⁸⁶ hadislerde de sıkça vârid olmuştur. Buna göre Hz. Peygamber Allah'ın insana her işinde ihsanı emrettiği,⁸⁷ amelinde ihsanla davranması gerektiği,⁸⁸ sözde dahi ihsanın gözetilmesini buyurmuşlardır.⁸⁹

SONUÇ

20. asrın ikinci yarısında hızlı bir gelişme gösteren üretim faaliyetleri çalışan-işveren ve iş arasındaki ilişkiyi gündeme getirmiştir. Çalışma hayatındaki dezenformasyonlar iş ahlâkını, keyfiyetini ve tatbikini tartışmaya açmıştır. Amerika ve Avrupa da özellikle 1960'lı yıllar sonrasına tekabül eden çalışma ahlâkındaki gelişmeler ve ortaya konulan veriler iş ahlâkı üzerine seminerler verilmesine, kitaplar ve makaleler yazılmasına ve bu konunun müfredatlara eklenmesine vesile olmuştur.

Çalışma ahlâkının ana kelimelerinden biri olan ahlâk kelimesi İslam'da sadece iş alanında tatbik edilmesi gereken ilkeler kümesi olarak görülmemiştir. İslam'da ahlâk, hayatın her alanına hitap eden

⁸⁴ Bu konu hakkında bkz. Mustafa Çağrı, "İhsan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 21 (İstanbul: TDV Yay., 2000), 544-546.

⁸⁵ el-Kasas, 28/77.

⁸⁶ Âl-i İmrân, 3/147-148

⁸⁷ Müslim, "Kitâbu's-sayd, 11.

⁸⁸ Ebû Dâvud, "Kitâbu'l-cenâiz, 7.

⁸⁹ Müslim, "Kitâbu'z-zekat", 20. İhsan kavramının Kur'ân ve Sennetteki kullanımını için bkz. Necmeddin Şeker ve Ferize Yeksek, "Hadislerde İhsan Kavramı", *Akademik-Uş* 3, sy. 1 (2019): 15-39. Mezkûr örnekler için ayrıca bkz. Dulaimi, "Fundamental Islamic Perspective of Work Ethics", 68-74.

hatta Hz. Peygamber'in dahi kendisinin güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildiğini söylediği bir olgudur. Kur'ân'ın insanlığa hitap eden genel ilkeleri ve çalışmayla ilgili özel ayetlerinden birçoğu toplumda Müslümanın güzel ahlâk sahibi olması gerektiğini salık vermiştir. Buna göre ahlâklı Müslüman davranışlarını sadece çalışma ve iş yaşamında değil, hayatının her alanında ve kişiliğiyle bütünleşmiş bir şekilde izhar etmektedir.

Kur'ân'ın ve Hz. Peygamber'in çalışma hayatı ve iş ahlâkıyla bağlantılı ifade ettiği ilkeler birkaç başlık olarak ele alınabilmektedir. Bunlardan biri olan çalışmak, İslam'da övülmüş, bireyin insanlığına yaraşır bir iş gücüyle hayatını kazanması tavsiye edilmiştir. Buna göre çalışmak sadece bir görev değil, aynı zamanda büyük bir erdemdir. Dürüstlüğü her alanda vurgulayan İslam, müntesiplerinden bu ahlâki davranışı hayatlarının her alanında izhar etmelerini salık vermiştir. Bununla beraber aldatma, yalan gibi menfi eylemler yerilmiş, doğruluk, iyiliklerin önde gelen bir normu, diğer erdemlerin başı sayılmıştır.

İslam, iş hayatında kazancın niteliğine çok önem vermiş, kazancın en başta helal ve temiz olmasını şart koşmuştur. İş hayatında ortaya konmaya çalışılan işin en güzel şekilde yapılmasını emreden İslam, verilen görevi tam, doğru ve layıkıyla yerine getirmeyi emretmektedir. İhsan kelimesiyle açıklayabileceğimiz bu durum, yapılan işin kalitesine de işaret etmektedir. Bununla beraber verimli çalışma, verilen taahhüdün yerine getirilmesi, işle ilgili hususlarda amire itaat, sadakatin gözetilmesi, yapılan işte işbirliği, dakiklik ve disiplin gösterilmesi gibi erdemler yine İslam iş ahlâkının çerçevesi dâhilindedir. Ayrıca İslam, haysiyetin korunmasına son derece önem vermiş, işçilerin onur ve şereflerine hanel getirebilecek muamelelerden

sakınılmasını emretmiştir. Yine çalışma hayatında önemli görülen konulardan biri olan fikir alışverişi İslam'da istişare olarak karşılık bulmuş, yapılan işte danışma, tecrübelerden faydalanma, fikir alma gibi eylemler övülmüştür.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) iş ahlakıyla ilgili buyruklarının, toplumda iş hayatının idame ettirilmesi, geliştirilmesinin yanı sıra insani ilişkilere yönelik olduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim iş, işçi ve işveren özelinde buyrulan birçok konu İslam'ın genel ahlak prensiplerinde bulunmaktadır. Aslında bu durum, genel anlamda İslam'ın iş hayatına verdiği önemi göstermesiyle birlikte Müslümanda genel doğru bir kişilik oluşturulmaya çalışıldığını da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in iş hayatında ifade ettiği cömertlik, doğruluk, iş birliği, şeffaflık ve daha başkaca meziyetler iş hayatıyla doğrudan bağlantılı olsa da bunların, Müslümanın genel karakterinde bulunması gereken nitelikler olduğu da unutulmamalıdır.

BEYANNAME

- 1. Finans/Teşvik:** Yazar, çalışmada herhangi bir finans/teşvik kullanılmadığını beyan etmektedir.
- 2. Çıkar Çatışması:** Yazar, çalışmada herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.
- 3. Etik Beyan:** Yazar, bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu beyan etmektedir. Ayrıca bu araştırma için Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

YAYINCI NOTU

Makalede ifade edilen tüm iddialar yalnızca yazar(lar)a aittir ve bu yazar(lar)ın bağlı kuruluşlarının veya yayıncının, editörlerin ve hakemlerin iddialarını temsil etmeyebilir.

Makalede değerlendirilebilecek herhangi bir ürün veya üreticisi tarafından ileri sürülebilecek herhangi bir iddianın onaylanması yayıncı tarafından garanti edilmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah. *el-Müsned*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421.
- Ali, J. Abbas. "Islamic Work Ethic: A Critical Review". *Cross Cultural Management: An International Journal* 15, sy. 1 (2008): 5-19.
- Ali, J. Abbas. *Islamic Perspectives on Management and Organization*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2005.
- Anadol, Cemal. *Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınevi, 1991.
- Arslan, Mahmut. *İş ve Meslek Ahlâkı*. Ankara: Nobel Yayınları, 2001.
- Aydın, Mustafa. "Değerler, İşlevleri ve Ahlâk". *Eğitime Bakış Dergisi* 7, sy. 19 (2011): 39-45.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lügati*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2010.
- Bektaş, Çetin. "İşletmelerde İş Ahlâkı". *Business and Management Studies an International Journal* 3, sy. 3 (2015): 327-363.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *eş-Şahîh*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1407.
- Çağatay, Neşet. *Ahilik nedir?* Ankara: TTK Basımevi, 1990.
- Çağrı, Mustafa. "İhsan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21: 544-546. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

- Dulaimi, Saeed Hameed. “Fundamental Islamic Perspective of Work Ethics”. *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 7, sy. 1 (2016): 59-76.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş‘âs. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-Alemiyye, 1430.
- Eğri, Taha ve Lütfi Sunar. “Türkiye’de İş Ahlâkı Çalışmaları: Mevcut Durum ve Yönelimler”. *İş Ahlâkı Dergisi* 3, sy. 5 (2010): 41-67.
- Emel, Bahar. *Meslek Etiği*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2014.
- Gülfer, Uğur. “İşletmelerde İş Ahlâkı ve Sosyal Sorumluluk Olgusu: Kuram ve Bankacılık Sektöründe Uygulama: Konya Örneği”. Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009.
- Izeeddin, Nejla. *The Arab World*. Chicago: Henry Regnery. 1953.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah. *el-Muşannef*. Riyâd: Mektebetü’r-Rüşd, 1409.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-Alemiyye, 2009.
- Kınran, Şükriye Burcu. “İş Ahlâkı ve Etik Değerlerin Türk İşletmeciliğindeki Yeri”. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006.
- Kurtuluş, Berrak. “İş Ahlâkı: Geçmişte ve Günümüzde”. *Sosyal Siyaset Konferansları* 50 (2005): 737 – 759.
- Lewis, Bernard. *Islam in History*. Chicago: Open Court, 1993.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Islamic Way of Life*. Karachi: Islamic Research Academy, 1967.
- Müslim b. Haccac, Ebû'l-Hasan, *Sahîhu Müslim*. Beyrut: Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, ty.

- Nasr, Seyyid Hüseyin. “Islamic Work Ethics”. *Hamdard Islamicus* 7, sy. 4 (1984): 25-35.
- Orman, Sabri. *İktisat, Tarih ve Toplum*. İstanbul: Küre Yayınları, 2001.
- Özdemir, Süleyman. “Günümüz Türkiye’inde Akademik İş Ahlâkı Çalışmalarına Genel Bakış”. *İşletmelerde İş Etiği* içinde, ed. Sabri Orman ve Zeki Parlak, 301-336, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009.
- Özdemir, Süleyman. “Günümüz Türkiye’inde Akademik İş Ahlâkı Çalışmalarına Genel Bakış”. *Teorik ve Uygulamalı Boyutlarıyla İş Ahlâkı*. ed. Sabri Orman ve Zeki Parlak. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009.
- Özgener, Şevki. “İş Ahlâkının Kurumsallaşmasında Üst Yönetim Kademesinin Rolü”. *İş Ahlâkı Dergisi* 1, sy.1 (2008): 31-54.
- Özgener, Şevki. *İş Ahlâkının Temelleri, Yöneltil Bir Yaklaşım*. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Shukri, Ahmad ve Musa Yusuf Owoyemi. “The Concept of Islamic Work Ethic: An Analysis of Some Salient Points in the Prophetic Tradition”. *International Journal of Business and Social Science* 3, sy. 20 (2012): 116-123.
- Şahin, Mehmet Kenan. “Dini Açıdan İş Ahlâkı: İnançın İş Ahlâkının Sürdürülebilirliğine Katkısı Üzerine”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14, sy. 2 (2010): 443-467.
- Şeker, Necmeddin ve Yeksek, Ferize. “Hadislerde İhsan Kavramı”. *Akademik-Us* 3, sy. 1 (2019): 15-39.
- Tabakoğlu, Ahmet. “Ahilik, Esnaf ve İş Ahlâkı”. *İĞİAD İş Ahlâkı Sempozyumu 31 Mayıs 2008*, İstanbul: İĞİAD Yayınları, 2008.

- Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-evsaf*. Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1415.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Beyrut: Dâru Ammâr, 1405.
- Tevrüz, Suna. *İş Hayatında Etik*. İstanbul: Beta Yayınları, 2007.
- Tirmizî, Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998.
- Ustaahmetoğlu, Erol. “Protestan İş Ahlakına Karşı İslam İş Ahlakı”, *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 5, sy. 2 (2019): 229-252.
- Ünal, Aylin ve İhsan Taylan Çelik. “Çalışma Ahlakı Üzerine Kültürler Arası Bir Araştırma”. *İş Ahlakı Dergisi* 1, sy. 2 (2008): 39-60.
- Velasquez, Manuel G. *Business Ethics: Concepts and Cases*. New Jersey: Prentice-Hall Publishing, 1992.
- Wan, Husin ve Norhasniah Wan. “Work ethics from the Islamic perspective in Malaysia”. *European Journal of Social Sciences* 29, sy. 1 (2012): 1-13.
- Wines, William A. “Toward an Understanding of Cross Culture Ethics: A Tentative Model”. *Journal of Business Ethics* 11, sy. 11 (1992): 831-841
- Zaim, Halil. *İş Hayatında Erdemli İnsan*. İstanbul: UTESAV Yayınları, 2012.

EXTENDED ABSTRACT
THE WORDS AND PRACTICES OF THE PROPHET (PBUH)
IN THE CONTEXT OF BUSINESS ETHICS

In today's global world, cultural interactions and global organizations can cause great activities in the field of business, as well as the spread of negative situations such as corruption, nepotism and bribery. This situation has brought business ethics to the agenda in terms of employer-employee. Despite the rise of capitalism in the early 20th century, socialist alternatives fueled the debate on business ethics. When we look at today's modern business world, it has been aimed to prevent unfair competition, discrimination, mobbing, bribery, nepotism and corruption, and tried to apply the universal principles of business ethics such as not deceiving customers and personnel, preventing physical and sexual harassment of individuals, ensuring justice, honesty and honesty in the working environment.

As a result of strengthening socialism and declining liberalism, the issue of business ethics has started to be discussed in western countries. America, where the capitalist order was questioned until the 1960s, went through many phases, and many issues such as the right to compensation, the working conditions of women and child workers were the topics of discussion. The establishment of the European Business Ethics network in 1987 caused business ethics to gain global importance.

It is seen that today's world has concentrated on negative behaviors encountered in the business field such as discrimination, mobbing, unfair competition, bribery, nepotism and corruption in the last fifty years. However, the general and study-oriented special orders, encouragement and moral principles of the Qur'an and the Prophet's

commands on the subject show that Islam approaches this issue in a fundamental way.

Morality is an indispensable phenomenon for the continuation of the social order. It is seen that many people in the society necessarily obey the moral rules due to various reasons such as responsibility, upbringing, social environment and pressure. For this reason, morality, which consists of the reflection of social and collective consciousness, is a way of life that prioritizes human values.

Islam saw commercial activities not only as a divine call, but also as a necessary aspect of human life, a social phenomenon and a source of psychological peace. The Qur'an commands Muslims to work persistently whenever and wherever they find the opportunity. The Prophet Muhammad (pbuh) stated that merchants must fulfill duties that are necessary not only morally but also for the survival and development of a society.

During the six centuries after the 7th century, when Islam began to spread, various developments were experienced in information, trade, agriculture and various fields, and work and production were encouraged in every field. The verses of the Qur'an and the orders and commands of the Prophet guided Muslims in the order of business and family affairs. The systematic work of Muslim society in the golden age of Islam draws attention. During this period, industry and commerce were organized into companies or guilds of great social importance. Muslims kept the standard of craftsmanship and avoided clandestine competition. A sense of duty towards each other and members based on religious and moral foundations is instilled. Thus, honesty and morality became the characteristic features of Muslim craftsmen, and the tradition of mutual assistance prevailed.

Islam attaches great importance to the quality of earnings in business life, and stipulates that earnings must be halal and clean in the first place. Islam, which orders that the work that is tried to be put forward in business life to be done in the best way, orders to fulfill the given task completely, correctly and duly. This situation, which we can explain with the word İhsan, also indicates the quality of the work done. However, virtues such as working efficiently, fulfilling the commitment, obedience to the superior in business-related matters, observing loyalty, cooperation in the work done, showing punctuality and discipline are also within the framework of Islamic business ethics. In addition, Islam attaches great importance to the protection of dignity and orders the avoidance of actions that may harm the honor and dignity of workers. Again, the exchange of ideas, which is one of the important issues in working life, has been met as consultation in Islam, and actions such as consulting, benefiting from experience and getting ideas are praised.

It is understood that the commands of the Prophet (pbuh) regarding business ethics are aimed at maintaining and developing business life in society, as well as on human relations. As a matter of fact, many issues specific to business, employee and employer are found in the general moral principles of Islam. In fact, this situation shows the importance that Islam gives to business life in general. It also tries to create a generally correct personality in the Muslim. In this context, although the generosity, honesty, cooperation, transparency and other virtues expressed by the Prophet in business life are directly related to business life, it should not be forgotten that these are the qualities that should be found in the general character of a Muslim.